

SAMENLEVING

Een goed alternatief voor intensieve landbouw en veeveelt bestaat al lang

Achtergrond zaterdag 11 mei

Honderd jaar geleden waren biologisch-dynamische boeren de eersten die in georganiseerd verband de industrialisering van de landbouw bekritiseerden. Terwijl de nadelen van overbemesting en chemiegebruik tegenwoordig nog veel duidelijker zijn dan destijds, blijft het een bescheiden groepje dat tegen de hoofdstroom van de landbouw in roeit.

Tekst Michiel Bussink
Fotografie Justin Sinner Pictures
8 tot 10 minuten leestijd

Op een warme zomerdag in juni vorig jaar liep Meine Koopmans door zijn weilanden op Texel en rook hij het door zon en wind gedroogde kruidenrijke hooi. Het gras op het ongemeaaide deel oogde frisgroen en levendig. Leeuweriken zongen hun hoogste lied. 'Rustig aan, Meine, neem even de tijd dit alles in je op te nemen,' zei hij tegen zichzelf. 'Op dit moment voel, hoor en ruik ik wat mijn koeien de komende winter gaan eten.'

Een poëtische boer, deze Meine Koopmans van de biologisch-dynamische boerderij de Novalishoeve op Texel. Niet bepaald gemiddeld. Hooi? Het overgrote deel van de Nederlandse melkveehouders verwerkt het gemaaid gras tot kuilvoer. Leeuweriken? Die zijn in Nederland zeldzaam geworden.

De citaten komen uit de 'Boerentrounrede' die hij in januari in de Brabantshallen uitsprak op de jaarlijkse beurs van de biologische landbouw. Ook uit de rest van zijn verhaal bleek dat hij niet het type boer is die met brandend asbest een snelweg gaat blokkeren. 'Laten we stoppen met het misbruiken van onze planeet en gaan werken aan een gezond makende omgeving, de levende aarde, de planten- en dierenwereld.'

Voor de landbouw betekent dat volgens Koopmans 'het boerenbedrijf niet langer als biochemische fabriek zien, maar als levend organisme, zoals dat honderd jaar geleden is verwoord bij het ontstaan van de biologisch-dynamische landbouw.'

Meine Koopmans hoort tot het bescheiden groepje van 156 Nederlandse biologisch-dynamische boeren (zevenduizend wereldwijd). Een minderheid binnen een minderheid van ruim tweeduizend biologische boeren in ons land, die zo'n 4 procent van het totaal aantal boeren uitmaken. Met Pinksteren is het honderd jaar geleden dat Rudolf Steiner, de grondlegger van de antroposofie, in het toen nog Duitse Koberwitz een aantal lezingen hield. Die worden gezien als het begin van de biologisch-dynamische (BD) landbouw. Het was de eerste beweging die in georganiseerd verband kritiek had op de toen net begonnen industrialisering van de landbouw met bijbehorend gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Een van de belangrijkste uitgangspunten van de BD'ers: als je voor een levendige, gezonde bodem zorgt, krijg je vanzelf weerbare planten die gezonde en vitale voeding leveren.

VRIJ NEDERLAND Vernieuwt
Er gaat veel veranderen bij Vrij Nederland. Zo gaan we de redactie uitbreiden, de website en het blad opnieuw vormgeven en ons meer richten op onze oorspronkelijke missie. Benieuwd? Lees hier meer.

LOVERENDALE
Behalve dat ze, net als hun 'gewone' biologische collega's, geen kunstmest en bestrijdingsmiddelen gebruiken, gaan de BD-boeren nog een aantal stappen verder met hun milieu- en diervriendelijke bedrijfsvoering. Zo worden koeien niet onthoofd, hebben ze een stier bij de kudde lopen, zoals er ook henen bij de kippen scharrelen, het veevoer verbouwen ze op eigen bedrijf of in de buurt. Vaak doen de BD-bedrijven aan directe vermarkting, met een eigen winkel of abonnementsstelsel, waardoor er veel mensen op het erf komen. 'De Novalishoeve op Texel, De Stadsboerderij in Almere, de Fruittuin van West (Amsterdam), de Riddamerhoeve in Amstelveen, de Gennepshoeve in Eindhoven: allemaal BD-bedrijven met een enorme uitstraling waar jaarlijks honderdduizenden mensen komen', vertelt Bert van Ruitenbeek, directeur van BD-keuringsinstantie Demeter. 'Het is niet voor niets dat je ze heel vaak ziet in tv-programma's als *Binnenste Buiten*. Zo vaak, dat het bijna greenwashing wordt.'

Van Ruitenbeek bedoelt daarmee te zeggen dat het beeld zou kunnen ontstaan dat de hele Nederlandse landbouw er zo uit ziet als de idyllische BD-bedrijven. Terwijl het vaak eilandjes zijn te midden van een zee van intensieve landbouw en veeveelt, waar de meeste dieren achter gesloten deuren zitten en de boer eenzaam met zijn trekker op monotone akkers en weilanden rijdt.

Er wordt momenteel genoeg voedsel geproduceerd voor ruim 10 miljard mensen. Dat er toch honger en ondervoeding bestaan, komt door oorlog, geweld en ongelijke verdeling.

De honderdjarige BD-geschiedenis is er een van eigenwijze pioniers die tegen de hoofdstroom in roeien. 'Met een opvallende rol voor kapitaalcrachtige vrouwen,' volgens journalist Ellen Winkel, die de geschiedenis van de Nederlandse BD-landbouw te boek stelde (*De aarde zal weer vruchtbaar zijn*, 2012).

De Nederlandse kunstverzamelaar, grootgrondbezitter en ministersdochter Maria Tak van Poortvliet was zo'n vrouw. Toen ze in de jaren twintig kennismaakte met de biologisch-dynamische landbouwvisie besloot ze die toe te passen op de landerijen rond haar villa Loverendale in het Zeeuwse Domburg. 'Voor het geluk van de mensheid,' was haar motto. In 1927 stelde ze de Duitse bodemwetenschapper Ehrenfried Pfeiffer als bedrijfsleider aan, een leerling van Steiner. Ondanks een meewarige Zeeuwse gemeenschap, de nodige mislukkingen en financiële tegenslagen, bleken na zeven jaar de opbrengsten van de BD-landbouw op Loverendale prima. Waarna van heinde en ver mensen kwamen kennismaken met het biologisch-dynamische experiment. Uit Nederland, maar ook uit Duitsland, Zwitserland, Frankrijk, de Verenigde Staten en Egypte. Loverendale is de oudste nog werkzame BD-boerderij in Nederland.

MILIEUBEWEGING
Ehrenfried Pfeiffer vertrok in 1936 van Loverendale om zijn Zeeuwse ervaringen te delen middels lezingen en boeken. Maar nadat de nazi's de antroposofie verboden, werd het hem in 1940 te heet onder de voeten in Europa en vertrok hij met zijn gezin naar de Verenigde Staten. Daar begon hij een biologisch-dynamische boerderij en werd hij de grondlegger van de Amerikaanse biologisch-dynamische beweging. In de jaren vijftig begeleidde hij Marjorie Spock (zus van de beroemde kinderarts Dr. Spock) en Mary Richards bij het opzetten van hun biologisch-dynamische tuinderij op Long Island, New York. Maar de gifvrije groenteteelt was de vrouwen niet gegund. De federale regering bespocde met vliegtuigen hele delen van de noordoostelijke regio van de VS met het insectenbestrijdingsmiddel DDT. Inclusief Spock en Richards biologische tuinderij. Wanhopig probeerden de BD-vrouwen een deel van hun groenten te redden door ze af te dekken met plastic zeil. Maar de DDT en het bijbehorende hulpmiddel brandden dwars door het plastic heen.

Niet alleen werden hun zorgvuldig gekoesterde bodem en groenten vergiftigd. Het DDT bleek ook verregaande gevolgen te hebben voor de natuur, inclusief het bijna uitsterven van roofvogels zoals de iconische Amerikaanse zeearend. De rechtszaak die de tuinders vroeën aanspanden tegen het besproeien van hun akkers, wordt gezien als de eerste milieurechtszaak in de geschiedenis. Ondanks de honderdduizend dollar die de vrouwen aan onderzoek en proceskosten besteedden, verloren ze de zaak. Maar de onderzoeksgegevens die Pfeiffer, Spock en Richards verzamelden over de gevolgen van het DDT-gebruik, deelden ze met schrijfster en biologe Rachel Carson. Die gebruikte het als belangrijkste bron voor haar boek *Silent Spring* dat in 1962 verscheen (in 1964 vertaald als *Dode lente*). Het zou uitgroeien tot een wereldberoemd boek. Het gaf de aanzet voor het ontstaan van de milieubeweging en het uiteindelijke verbod op gebruik van het extreem giftige DDT, in de meeste landen.

OROLOG
Net als in de tijd van Carson heeft de biologische landbouw tegenwoordig te maken met negatieve beeldvorming. 'Daar wil je niet bij horen,' is de sleer onder reguliere boeren. De BBB zet op sociale media de biologische collega's van de reguliere boerenachterban in de 'geitenwollensokken'-hoek. In het licht van de miljarden business die de biologische sector wereldwijd is en het officiële EU-streven naar 25 procent biologisch in 2030, een wel erg versleten cliché.

Al is dat wat esoterische kantie slechts een van de vele kenmerken van de BD-landbouw, het heeft wel invloed op de beeldvorming: 'BD'ers, dat zijn toch gekkies?'

Eén argument komt in de maatschappelijke discussies over landbouw en voeding steevast om de hoek kijken: 'Met biologisch(dynamische) landbouw kun je de wereld niet voeden.' Kunstmest is nu eenmaal nodig om opbrengsten te verhogen en chemische bestrijdingsmiddelen om gewassen te beschermen tegen ziekten en plagen, volgens die redenering. De opbrengsten per hectare zijn in de biologisch(-dynamische) landbouw inderdaad vaak een beetje lager, maar daar zit het probleem niet. Er wordt momenteel genoeg voedsel geproduceerd voor ruim 10 miljard mensen, volgens de VN-commissie voor voedselzekerheid. Dat er desondanks honger en ondervoeding bestaan, komt door oorlog, geweld en ongelijke verdeling, niet door gebrek aan voedsel. Wel is een kleinere veestapel nodig om een eerlijke verdeling van voedsel mogelijk te maken. Omdat de bio(dynamische)richtlijnen intensieve veehouderij verbieden, betekent een volledig biologische landbouw automatisch een kleinere veestapel.

WIE IS HIER NOU GEK?
De dynamische variant van het biologische boeren kan nog op meer scepsis rekenen dan de 'gewone' biologische. De Engelstalige Wikipedia noemt 'biodynamische farming' 'een vorm van alternatieve biologische opbouw op 'pseudowetenschappelijke en esoterische concepten'. Dat verwijst onder andere naar het rekening houden met de maanstanden, zoals sommige biodynamische tuinders doen en het gebruik van preparaten: een soort homeopathisch middel dat over de akkers wordt gespreid en gunstig zou zijn voor de bodemvruchtbaarheid. De eventuele werking daarvan is niet met de reguliere wetenschappelijke methoden te verklaren. Desondanks gingen bijvoorbeeld gangbare Franse wijnboeren, die zagen dat hun biologisch-dynamische collega's hogere opbrengsten haalden, vervolgens óók die preparaten gebruiken.

Al is dat wat esoterische kantie slechts een van de vele kenmerken van de BD-landbouw, het heeft wel invloed op de beeldvorming: 'BD'ers, dat zijn toch gekkies?', kreeg een BD-boerin te horen toen ze een zaal toesprak. Waarop de boerin repliceerde: 'Ik zie op ons bedrijf koeien met hoorns, varkens op stro, bloemranden rond de akkers, heel veel vogels. Dat is toch precies wat iedereen wil? Dus wie is er hier nou gek?'

ZORGBOERDERIJEN
Ook al is de biodynamische landbouw tot nu toe klein gebleven, de impact van die groep eigenzinnige boeren strekt verder dan de eigen kring. Vooral omdat de BD-landbouw een kraamkamer is gebleven voor allerlei initiatieven die later elders, waarbij breed navolging kreeg. Het fenomeen groente-annoniementen bijvoorbeeld, waarbij consumenten (meestal) wekelijks een tas groenten en fruit krijgen geleverd, is onafhankelijk geïntroduceerd door biodynamische boeren. Een manier om onafhankelijk te zijn van de machtige supermarkten en tussenhandel.

De onderliggende filosofie is dat de landbouw niet om financieel-economisch rendement zou moeten draaien, maar om maatschappelijke behoeften met respect voor al het leven.

'Het waren na de oorlog antroposofische gehandicapteninstellingen die een BD-tuin of boerderij startten, omdat het helend was voor cliënten om er te werken,' vertelt journalist Winkel. Op een gegeven moment gingen bestaande BD-bedrijven zoals Loverendale hun bedrijf combineren met zorg, waarna dat ook elders in de landbouw werd opgepikt. Inmiddels kennen we in Nederland zo'n twaalfhonderd zorgboerderijen. In de jaren tachtig werd er vanuit de BD-hoek Stichting Grondbeheer opgericht die landbouwgrond opkoopt, om die voordelig aan BD-boeren te verpachten. De laatste jaren is het idee afgekeken en schieten de initiatieven uit de grond van burgers die landbouwgrond opkopen om die te verpachten aan milieu- en natuurvriendelijke boeren. Ook in de jaren tachtig waren het betrokkenen bij de biologisch-dynamische landbouwopleiding in Europa. Daar leren ze behalve koeien melken, akkers zonder gif onkruidvrij houden en de bodem optimaal bemesten ook iets over de onderliggende filosofie. Dat de landbouw niet om financieel-economisch rendement zou moeten draaien, maar om maatschappelijke behoeften met respect voor al het leven. BD-boer Meine Koopmans verwoordde het aan het eind van zijn Boerentrounrede zo. 'Hier zitten we dan, met elke dag weer de bewuste keuze om trouw te blijven aan het ritme van de aarde, de natuur – die ons werkelijk voedt en ondersteunt – en aan ons hart.'

RESPECT VOOR HET LEVEN
Je zou kunnen zeggen dat het bliktbaar tijd kost voordat alternatieve ideeën gemeengoed worden. Zeker als de uitvoering van die ideeën ten koste gaat van gevestigde belangen. Zoals in de jaren zestig de industrie een verbod op DDT probeerde tegen te houden, zo proberen de huidige agrochemische producenten een verbod op onkruidbestrijdingsmiddel Roundup en andere strengere EU-regels voor bestrijdingsmiddelen te voorkomen. Vaak met succes en steun van een deel van de gangbare boeren, die hun hele bedrijf op die chemie hebben ingericht en daarom niet makkelijk het roer om kunnen gooien. Maar ook omdat ze niet anders geleerd hebben in het reguliere landbouwenderswijs.

Op de Wageningse Landbouwuniversiteit, agrarische hogescholen en middelbare agrarische scholen is nog steeds het dominant paradigma dat de aanstaande boeren als ideaalbeeld krijgen voorgesteld: met behulp van ingekochte inputs – chemie, kunstmest, veevoer – zoveel mogelijk koken's produceren. Heel anders dan dat de jongens, meiden en zij-instromende jonge boeren krijgen onderwezen op de Warmonderhof in Drontonen, de enige biologisch-dynamische landbouwopleiding in Europa. Daar leren ze behalve koeien melken, akkers zonder gif onkruidvrij houden en de bodem optimaal bemesten ook iets over de onderliggende filosofie. Dat de landbouw niet om financieel-economisch rendement zou moeten draaien, maar om maatschappelijke behoeften met respect voor al het leven. BD-boer Meine Koopmans verwoordde het aan het eind van zijn Boerentrounrede zo. 'Hier zitten we dan, met elke dag weer de bewuste keuze om trouw te blijven aan het ritme van de aarde, de natuur – die ons werkelijk voedt en ondersteunt – en aan ons hart.'

Deel dit verhaal

1 reactie

— Meer over Samenleving —

Probleemjongeren steeds vaker uit huis geplaatst. Maar nu is er een alternatief

1 | 15 tot 17 minuten leestijd

Cardioloog Harriette Verwey: In gesprek met de vrouw achter de dokter

1 | 17 tot 21 minuten leestijd

Ongelijkheid en koloniale exportproducten

1 | 8 tot 10 minuten leestijd

Alles over Samenleving

vrij nederland

Meld je aan voor een van onze nieuwsbrieven

ja, dit wil ik

Volg Vrij Nederland

